

Lackó Mihály: Széchenyi elájul. Pszichotörténeti tanulmányok

/A múlt ösvényén/ L'Harmattan, Budapest, 2001. 207 oldal

„Képzeljünk el valakit, aki nem mi vagyunk. Nem egyszerű, hisz mást se tudunk mondani, mint én, én, én... Szóval valaki más. Mást gondol, más az értékrendje, másra szavaz, másféle nyakkendőrtüket hord. Mindezekért kissé olyan, mintha őrült volna.”¹

Ha a történettudomány feladatául elmúlt korok és emberek mind mélyebb megértését tűzzük ki, úgy be kell látnunk, az életrajzírás a különösen nehéz feladatok közé tartozik. A biográfia ugyanis az a műfaj, amelynek művelésében lehetetlen ellepleznünk a megértő szubjektum előfeltevéseit – saját hangunkat, kételyeinket, bizonytalanságainkat, melyek a megérteni vágyott egyén tetteinek és gondolatainak magyarázatát illetik. Nem mintha egyéb műfajok esetén rejtőzködésünk tökéletesen sikeres lenne, de míg ott előbb-utóbb akad valamilyen körülmény, amit magyarázatként jelölhetünk meg, az egyéni motivációkról csupán sejtéseink lehetnek, még akkor is, ha a vizsgált személy maga ad róla felvilágosítást. Joggal helyezkedhetünk tehát arra az álláspontra, miszerint a *biográfia a feltételezések műfaja*. Hogy ezt a problémát megoldja, vagy inkább megkerülje, a történész (legtöbbször öntudatlanul) kénytelen a racionális ember képzetével operálni, és a saját racionalizmusa szerint leginkább helyénvaló magyarázattal összeforrasztani az életrajz már-már széthulló elemeit.

A pszichohistoria, úgy fest, megoldást kínál a „miért?” kínzó kérdésére. Habár remélhetőleg túlléptünk azon az időszakon, amikor a történettudomány a „*mi történt?*”-re kereste a választ, szemben a pszichohistoriával, melynek a „*miért?*” kötötte le a figyelmét,² és manapság már a történészeket is érdekli a magyarázat (talán mindig is érdekelte, csak épp a „*mi történt?*” jelentette a választ), az egyéni okok feltárása jobbára még mindig intuitív módon zajlik. A pszichohistoria ennek az intuíciónak a tudományosabb, egzaktabb módszerrel való helyettesítésére lehet alkalmas. Hogy miként és milyen buktatókkal, arra most nem feladatom kitérni, elég csak a pszichológia egzakt mivoltának kérdésességére utalnom. Lackó Mihály tanulmányainak gyűjteményét végigböngészve egy dolog mindenesetre kitűnik: nem kevés pszichohistoriai vonatkozása van. Hogy pontosan melyek ezek a vonatkozások, arra bővebben is kitérek majd.

A *Széchenyi elájul* Lackó Mihály posztumusz egybegyűjtött tanulmányait tartalmazza. Látható, a szerkesztő Gyáni Gábornak és Pajkossy Gábornak jó marketingérzékkel sikerült a legfigyelemfelkeltőbb című dolgozatról elkeresztelni a kötetet. Ugyanők kissé meg is keverték a tanulmányok keletkezésének időrendjét, az első és az utolsó darabot megcserélve. Hogy mi állhat a sorrend ilyenén beosztása mögött, arra csak tippelni lehet. (Tessék, még szó sem esett a biográfiról, máris találgatni kezdtem.) Valószínűnek tartom, hogy teoretikus jellege emelhetette az *Indivi-*

1 Esterházy Péter: Esti Kornél beszédet tart. *Alföld* 2005/5. 3.

2 Vö. Botond Ágnes: Pszichohistoria. In: Bódy Zsombor – Ö. Kovács József (szerk.) *Bevezetés a társadalomtörténetbe*. Budapest, 2003. 534.

duális és kollektív biográfia című írást a kötet élére. Amennyiben az életmű 1986-tól 1999-ig sorjázó darabjait összefüggő szövegnek tekintjük, a legvégül született, a biográfiaszerző műfaji meglátásait fejtegető tanulmány sajátos kontextusba helyezi a megelőző írásokat, olyan történetet rajzolva ki a háttérben, melynek szerző-főhőse gyakorlati munkájából szűri le elméletét. A kronológiai szemponttól eltekintő elrendezés viszont a szerző teoretikus pallérozottságát emeli ki, mintegy az egész kötet kulcsaként tekintve a bevezető darabra.

A sorrend koncepcióját illető megjegyzések azonban szükségtelenül sarkítanak. A kötet minden egyes darabjából kiviláglik ugyanis, hogy elbeszélőjük kivételesen reflexív, a szövegekre nem pusztá médiumokként, de az utolsó betűig jelentésteli alkotásokként tekintő, tudatosan olvasó történész, aki tisztában van az értelmező esendőségével (a viszont-indulatáttétellel, hogy a pszichoanalízis szakkifejezésével élünk), és aki számára a filológia nem mellékes kötelezettség, hanem interpretációs fegyvertár.

Az „utolsó betű” kifejezésnek sajátos értelmet ad a kiadás színvonala. A közzétett szövegek ugyanis hemzsegnak a betűhiányoktól, elírásoktól – még a Grünwald Béla életét és betegségeit tárgyaló is, amely pedig könyv formában már megjelent a Magvetőnél. A hibákat most nem boncoljuk hosszasan, mivel Fenyő Ervin ennek minőségét szóvá tette.³ Személy szerint korántsem tartom annyira értelemzavarónak a hibákat, sőt, egyik-másik a nyomda (?) ördögének humorérzékéről is tanúságot tesz. (Gondolok itt például az „esti betegségre” (175.), ami nem feltétlenül azonos a testi betegséggel, a „válasz tóközretre” (181.) vagy a „csak is merte” (185.) kifejezésre, ami már-már a „királynét megölni” klasszikusát idézi.) Az olyan „balesetek” azonban, mint a forrásként idézett szövegek egy részének lemaradása vagy a pontatlan, hiányos idézetek feletti elsiklás elgondolkodtató mértékben sodorja veszélybe a megértést. Mindezt Fenyő részletesen taglalja.

Most azonban lássuk magukat a tanulmányokat, alávetve magunkat a szerkesztők választotta sorrendnek. A már említett *Individuális és kollektív biográfiához* (9–15.) Fenyő a következő, felemásan elismerő megjegyzést fűzi: „Öröm számomra, hogy nincs benne minden készen.”⁴ Olvasatom szerint azonban az eredetileg előadásként elhangzott eszmefuttatásnak semmilyen szempontból nincs híja. Írásában a szerző voltaképpen arra az egyszerűnek tűnő kérdésre keresi a választ, hogy van-e lényegi különbség az individuális és kollektív biográfia között, különösen, ami személyiségképüket és eljárás módjaikat illeti. A kérdés megválaszolhatóságának tétje, hogy az egyik életrajzírás módszertani felfrissülésének forrása lehet-e a másik. Lackó mindkét kérdésre tagadó választ ad, hiszen vizsgálódása szerint az életírás mindkét megközelítési módja a tetszőlegességre és előzetesen megalkotott feltételekre hagyatkozik, amikor szempontot választ a személyiség magjának meghatározásához; másrészt egyikőjüknek sincs biztosabb fogódzója annak eldöntéséhez, hogy a személyiség mely jegyei korfüggőek, és melyek a valóban egyediek. Sőt, Lackó

3 Fenyő Ervin: „Lelki eszméret szerint.” Lackó Mihály: Széchenyi elájul. Pszichotörténeti tanulmányok. BUKSZ 2002. Ősz. 207–215.

4 Fenyő 2002: 208.

a pszichológiát is a két (azaz ezek után: egy) biográfiai nézőpont mellé sorolja, már ami a fenti nehézségeket illeti.

Hogy a pszichológia a megértésre való képesség tekintetében nem lehet feltétlen menekülési útvonal a történetírás számára, az ebben a tanulmányban merül fel először, de a kötetben nem utoljára. Amennyiben pszichotörténeti szempontokat érvényesítő példatárra számítva vettük kézbe a könyvet (legalábbis ilyen reményekre jogosít fel az alcím), akkor ez a tanulmány komoly kételyeket ébreszthet bennünk. Lackó nem egyszer szigorú kritikusa a pszichológiai-pszichotörténeti megközelítésnek, ennek ellenére mégsem teszi félre, így keltve az olvasóban azt a benyomást, hogy a kritika célja a gyomlálás: az emlegetett megközelítést egy tisztább, elfogadhatóbb formához segíteni.

A soron következő tanulmány (*Ki beszél? A rétor képe a Hitelben és A Kelet népében*, 17–25.) a Széchenyivel foglalkozó írások (a készülő értekezés lehetséges részletei) sorának időrendben is első darabja. Széchenyi kézenfekvő alany mind a naiv, formalizált személyiségképpel dolgozó pszichologizálás, mind a pszichotörténet számára. Hogyan is találhatnánk a rejtélyes összeroppanásokat, ájulásokat és végül öngyilkosságot produkáló, önfeláldozó hazafi és magányos génusz típusánál alkalmasabbat a pszichét főszereplővé avató vizsgálódásokra? Ahogyan azt Lackó is több ízben tárgyalja, a Széchenyi sorsa fölött töprengők (márpedig ezekből koránt sincs hiány) Grünwald Béla kivételével nem haladják meg a pszichologizálás kínáló módszerét. A Széchenyit személyesen ismerők diagnózisaitól veszi kezdetét az az egészen máig húzódó lánc, amely az életút szakadékait elképesztő egyszerűséggel a személyiség belső szakadékaival magyarázza. Bizonyosan nem járna tanulság nélkül egy olyan kutatás, amely a fenti magyarázat népszerűségét a romantika korának irodalmi archetípusaival vetné össze. Vajon mennyire mondható unikumnak az az életút-konstrukció, melynek magva a már emlegetett magányos, meg nem értett reformer, akinek természetét ész és szív szakadatlan küzdelme tartja rabságban, és ez végül tébolyba, majd öngyilkosságba sodorja? Feltételezhető-e, hogy egy efféle szerep felöltésének lehetősége magát Széchenyit sem hagyta érintetlenül?

Immár korántsem meglepő módon Lackó most is nemet mond a kézenfekvő magyarázatra, és a Széchenyi szövegeinek (itt épp *A Kelet népéről* esik szó) tulajdonított skizofrén elbeszélői pozíciót nem a szerző skizofréniájával magyarázza. Lackó szövegben belül maradva kívánja megoldani a kettősség kérdését, egy sajátos, de a kétlelkű zseni portréjához képest kevésbé lehengerlő teóriával előrukkolva. (Eközben – nem mellékesen – arról is értesülhetünk, hogyan keletkezett Széchenyi lelke: „történések szívós, szövegelemző aprómunkájával” (22.), természetesen.) Érvelése szerint azért hatott szokatlannak, zavarosnak a Széchenyi-szöveg, mert maga az elbeszélői pozíció volt új – maga Széchenyi vezette be a korszak politikai diszkurzusába. Egy olyan helyzetről van itt szó, ahol a narrátor, aki a köz és az egyén érdekeit összefonódásukban kívánja láttatni, szükségszerűen egybemossa, egymásra illeszti az individuum és a kollektíva nevében egyszerre szólásra emelkedő rétor pozícióját. A szövegben ezért változik minden tárgyszerű logikát háttérbe szorítva a közösség és egyben saját sorsa reformerének hangja. A Kelet népből idézett, indokolatlan kirohanásnak tetsző vádas-

kodás pedig annak tulajdonítható, hogy akadt valaki, aki kisajátította és merészebben aknáztá ki a Széchenyi-beszédmód lehetőségeit: Kossuth.

A legutóbbi pontnál Lackó mintha kiesne az eddig következetesen viselt szöveg-elemző szerepköréből, hiszen a szövegbeli anomáliához szövegen kívüli magyarázatot fűz: a szónok attól való félelmét, hogy vetélytársa az ő hangján szónokolva taszítja őt le a szónoki emelvényről. A kettőzött narrátor jelenségének indoklásához erre már nem lett volna feltétlenül szükség – különösen, hogy ez a kitekintés már-már veszélybe sodorja a pszichologizálástól elhatárolódó elemző státuszát. (E státusz meg-megingására egyébként a későbbiekben is találunk példát, bizonyítva, hogy a történetírás pszichologizáló hagyománya milyen szívósan tartja fenn magát.)

A Széchenyi-szövegek elbeszélői pozícióját firtató megközelítés a Lackó által felvillantott módszeren túl is számos lehetőséget kínál. Lackó ráadásul szóba is hoz egy ilyet, amikor megemlíti a retorikai elemzést, ugyanakkor át is lép rajta. Talán termékeny lenne egy olyan szempont, amely a romantikus retorikát (ideértve a stílust és a narratíva elemeinek sajátos jegyeit is) jelölné meg kiindulópontként a Széchenyi-írások vizsgálatához. (Amint az Lackó lábjegyzeteiből kiderül, egy ilyen vizsgálatnak már vannak előzményei.) Lehetségesnek tartom, hogy számos olyan esetben akadna retorikai természetű magyarázat, ahol eddig kizárólag a töredezett személyiség bizonyítékául szolgált a textuális töredezettség.

A címadó tanulmány (27–42.) célja, hogy kiírta a pszichologizáló történetírás erdejét egy leendő, „modern Széchenyi-kép” megalkotásának útjából. A további dolgozatokat és különösen a Grünwald-könyvet figyelembe véve talán nem alaptalan az a sejtés, hogy ennek a képnek egy pszichológiai kórisme szolgált volna talapatul. Ám ahhoz, hogy Széchenyi esetében valóban szóba hozhassunk ilyesmit, vissza kell jutnunk a forrásokig. Visszatérésünknek azonban gátat vetnek a Széchenyiről született értelmezések, amelyek máig ható tévhitekkel tűzdelik teli az önmagában is csak fogcsikorgatva megalkotható Széchenyi-portrét.

A nevezetes ájulást feldolgozó történetek alapos szemrevételezése nem más, mint példázat. Példázat arról, hogy a történészek kerek történet iránti buzgalmukban miként temetik be a történet üregeit, mindezt a lélektani valószínűségszámítás módszerével; de példázat arról is, hogyan dagad egy ájulás a labilitásra hajlamos személyiség tragikumának előképévé; és végül példázat arról is, hogy a dokumentumok gyarapodása mennyire hatástalan, ha nem illeszthető bele az adott koncepcióba. (Ez utóbbi sajátos kontextusba helyezi a történészek szokásos, forráshiányt fájla-ló panaszeit.)

A szóban forgó ájulás (utóbb kiderül, inkább összeesésről van szó, mintsem eszméletvesztésről) 1844. október 3-án történt a pozsonyi országgyűlésen. Széchenyi naplójában ezt az utólagos bejegyzést fűzi az eseményhez: „Hogyan, miért – az az én titkom marad.” (34.) Az ájulásra vonatkozó naplórészlet és a levelezés is azt bizonyítja, hogy csupán szédülésről volt szó. Ez a titkosság, sőt a szerzők többsége esetében a később történtek a szédülésnek olyan értelmezéseit generálták, melyek nagyvonalúan elsiklottak a személyes források szükséztelensége felett. Ilyen magyarázatok a teljesség igénye nélkül: az aktuális vita sértő élet a gróf apjára is vonatkoztathatta,

és ez hatott rá az eszméletvesztés erejével; ugyanezen vita mélyen sértette méltóságát; előzőleg kiment a teremből (ez a mozzanat megfelel a forrásoknak), és az ott hallott „valami” gyöngítette el; a polémia heve a gróf alaptermészeteként ismert idegességet a végletekig fokozta stb.

Lackó érdeme, hogy figyelmes olvasással kiválogatja, az utókor mely következtetései alapultak a források ismeretén vagy akár személyes közlésen. Eközben egy pszichohistóriai megközelítésnek is kikövezi az utat azzal, hogy kétségbe vonja a lélektani valószínűség módszerének alkalmasságát egy általánosan betegnek vélt (ám biztosan betegnek nem tudott) személy belvilágának megértésére.

Fenyő recenziójában megállapítja, hogy Lackó „kínosan ügyel rá, hogy ne bonyolódjék értelmezésekre”,⁵ miután azt is észrevételezi, hogy a szerző „minden írásában ott a rettegés a történethamisítástól”.⁶ Mindehhez csupán annyit fűznék hozzá, hogy a „kínos ügyelés” és a rettegés megalapozottság tekintetében kissé emlékeztet a Széchenyi-ajulás értelmezéseire. Másrészt, azon túl, hogy a kötet szinte minden írása az értelmezés problémája körül forog, időnként (ahogy már jeleztem) Lackónál is bebecsúszik néhány alá nem támasztható, bár lehetséges feltételezés, például: „Bártfai Szabó – noha nem mondja meg – nyilván abból indult ki...” (39.), vagy Széchenyit illetően: „nagyon valószínűtlen, hogy pusztán egy heves vita góromba hangneme miatt elájult volna.” (39.) *Nyilván, nagyon valószínűtlen* – árulkodó szavak a be nem bizonyítható állítások környezetében.

Hogy Lackó Széchenyit illető problémafelvetései mennyire a pszichotörténetileg is megközelíthető életrajzi pontokra koncentrálódnak, azt a kutatás következő állomása is remekül példázza. A következő eset ugyanis, amelynek máig hagyományozódott története nyomába szegődhetünk, ismét egy összeomlás, mégpedig a közismert 1848. szeptemberi (*Széchenyi-értelmezések: lélektan és szövegtan*, 43–66.). Lackó kiemeli, hogy a nevezetes összeroppanás mindenkori értelmezésére milyen meghatározó befolyással volt az elsőként diagnózist felállító, betegét Döblingbe tanácsoló és kísérő Almási Balogh Pál. Ahogyan Lackó nyomába ered a Balogh-féle diagnózisnak és a róla szóló elbeszélés keletkezésének, az történészi alapállására lényegileg jellemző. Ezt az alapállást röviden így lehetne nevezni: általános szkepszis.

Hogy milyen konkrét eredményekkel jár Balogh és a döblingi kezelőorvos, Görgen doktor betegségratifikációjának analízise és összevetése, arra nem térek ki, már csak azért sem, mert szövegelemzésekről nehéz, és kissé értelmetlen is szöveg híján beszámolni. A meglehetősen részletgazdag, számos forrást és az olvasás kifinomult módjait felvonultató tanulmánynak mindössze két pontját emelném ki.

Az egyik az emlegetett kételyre vonatkozik, amely némiképp ingatag súllyal oszlik meg a két diagnosztikus elbeszélése között. Baloghról egyértelműen kiderül, hogy az összeomlásról adott beszámolójára különös szerkesztőerővel hat az a szándék, hogy Széchenyit felmentse a menekülés és felelősség-elhárítás vádjai alól. Lackó ennél jóval kevesebb kétséggel fogadja Görgen elbeszélését, amelyről pedig maga állapította meg, hogy szintén konkrét érdek vezérelte: önmaga tisztázása a Széchenyi

5 Fenyő 2002: 209.

6 Fenyő 2002: 208.

öngyilkosságát követően felmerülő gyanú alól, amely a nem kellően szigorú felügyelet vétkesét kutatta. Az orvosok elbeszélésének elemzése azzal a megfontolandó tanulsággal jár, hogy a diagnózis felállításában is jelen van a valószínűség mozzanata, hiszen a diagnózishoz vezető tünetek keresése (legalábbis a tárgyalt esetekben) intuitív módon folyik.

A másik pont, amire mindenképpen érdemes kitérni, az a Lackó-féle pszichohistoria-kritika. Ebben a pszichotörténet irányadó művének tekintett Luther-könyv Erikson-féle analitikus értelmezését hitelteleníti, mégpedig az elhibázott forráskezelésre hivatkozva. Ez a momentum eklatáns példája a pszichohistoria azon vonásainak, amelyek a történészek bizalmatlanságát okozzák. Lackó ennek nyomán mégsem veti el a pszichológia alkalmazásának lehetőségét a történettudományban, mindössze kijelöli az alkalmazhatóság minimumát, az alapos forráskritikát. Ezzel együtt nem tartja szükségesnek, hogy a pszichotörténet potenciális művelője egyenlő mértékben legyen jártas pszichológiában és történettudományban. Ha Lackó meglátásait elfogadjuk, elhárul az a gyakran talán ürügyként is bevetett érv, hogy a pszichohistoria egy pszichológus-történész-szuperhős képességeit igényli, és mivel ilyen nem létezhet, ezért a pszichohistoriának sincs létjogosultsága. Ennek az érveknek a talán még felszabadító erővel is rendelkező elvetését csak helyeselni lehet, mindazonáltal az a benyomásom, hogy Lackó (érthető okokból) a történészek felé húz, hiszen az alapfeltételként meghatározott forráskritika hagyományosan a történészi arzenál része. Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy éppen a kritikus szemlélet csele az, amely előzetes bizalmat ébreszt a Lackó-tanulmányok olvasóiban a pszichológiai megközelítés iránt. Ha pszichologizálásra vágyunk (és lássuk be, a pszichológia gyakori emlegetése erre a bűnre csábít), akkor azt is mondhatjuk, hogy Lackó nyilván azt akarta bebizonyítani, egy modern Széchenyi-biográfia nem nyerhet értelmet pszichológiai-pszichiátriai eszközök alkalmazása nélkül, azaz: Széchenyi lelki betegségben szenvedett, méghozzá olyan betegségben, amely 150 év után is megállapítható.

A következő dolgozat (*Széchenyi lélektani és pszichiátriai ábrázolásának historiográfiájához*, 67–92.) tovább egyengeti a pszichobiográfiába torkolló utat. A cél az, hogy kiderüljön, milyen irányból ildomos megközelíteni Széchenyi lelki problémáit: reaktív személyiségzavarról van-e szó (ahogyan azt Balogh doktor sejtette), avagy egy endogén, a személyiség által mindenkor hordozott tulajdonságról. Az eltérő megközelítések a Széchenyi-értelmezéseket alapvetően határozzák meg. Az előbbi lehetővé teszi, hogy a gróf sorsát az egy-egy eseményre olykor szélsőségesen reagáló átlagember lélektani valószínűségei szerint alkossuk meg, az utóbbi pedig kifejezetten speciális mércét ír elő, ami megmagyarázhatja a speciális természet közönségesen meg nem érthető tetteit.

Első pillantásra úgy vélhetnénk, hogy egy olyan autentikus forrás, mint a napló, képes eldönteni a megközelítés eme dilemmáját. Lackó recepciótörténeti áttekintése azonban megkérdőjelezi az autentikus forrásokba vetett naiv hitet, hiszen kiderül: a napló semmilyen kulcsot nem adott az életrajzírók kezébe, és ez nem magyarázható sem a teljes naplókorpusz megkésett kutathatóságával, sem pedig Tasner Antal szelektív szöveggondozásával. A biográfusok ugyanis nem képesek

megbirkózni a naplószövegek heterogenitásával, tehetetlenül állnak szemben a koherenciát olykor a legkisebb egységeken belül is nélkülöző szövegszilánkokkal. Ez a tehetetlenség ma is előfordulhat, ha a naplókhoz megoldókulcs-funkciót társítunk, mintha a napló csakis azzal a céllal született volna, hogy megmagyarázza a személyiséget. Lackó láthatóan azzal a naplófelfogással szimpatizál, mely szerint a napló nem kulcs, hanem tükör; márpedig egy mozaikdarabokból álló tükör egyrészt nem engedi, hogy a szubjektum tiszta képét megpillanthassuk benne, másrészt arra késztet, hogy magát a benne tükröződő személyiséget is mozaikdarabokból felépülőnek tekintsük. Aki Széchenyi naplójának szintén e megközelítést vallotta, éppen *Grünwald Béla* – az a személy, aki Lackó 1986-ban már kiadott, s a jelen kötet második részét képező pszichobiográfiájának hőse.

A *Halál Párizsban* (*Grünwald Béla művei és betegségei*, 93–206.) alighanem az egyetlen klasszikusnak mondható magyar pszichobiográfia (bár ebben Fenyő Ervin nem ért velem egyet) – azzal együtt, hogy, mint láthattuk, Lackó maga milyen kritikusan szemlélte a pszichotörténetet. Pontosabban jóval több is, mint pszichobiográfia: életrajz, nem kevés historiográfiai és pszichológiatörténeti vonatkozással, pszichotörténeti interpretációs koncepcióval, mindezt kiemelkedően olvasóbarát stílusban tálalva. Ez utóbbi meglátás ugyan az egyéni ízlések különbözőségére hivatkozva megkérdőjelezhető, ám a kötet minden írására érvényes. Bármilyen aprólékos legyen is a narrációelemzés és szörszálhasogató a filológiai kalandozás, kalauzunk mindig megleli és jó ritmusérzékkel be is iktatja azokat a kitérőket, amelyek a feszes koncentrációt felfüggesztve a felüldülést szolgálják. A ritmusváltás és epizód-elrendezés iránti biztos érzék különösen a befejezett, átfésült, kiadásra valóban érett Grünwald-életrajzra jellemző. (Fenyő valószínűleg ezt definiálja „a történeti esszé merev műfaji szabályai játékos oldásaként”⁷. Pedig a szóban forgó előadómód nem több és nem kevesebb, mint a szükséges plusz: egy történeti munka „értékesítésének” kötelező feltétele.)

Kétséges, hogy bárki fel tudná sorolni azokat az általános szempontokat, amelyek indokolttá teszik egy történeti személy életrajzának megírását. Egy pszichotörténeti életíráshoz a jelen könyv szerint valamivel könnyebb elégséges magyarázattal szolgálni: a par excellence főhős legyen tárgya pszichiátriai kezelésnek. (A közös vonások között szerepelhet még a szuicid hajlam is.) A kötetben szereplő tanulmányok már tárgyalt sajátos rendje azt a benyomást kelti, hogy szerzőnk a Széchenyi betegsége ügyén folytatott nyomozás közben botlott bele a Széchenyiről szinte pszichotörténeti chrestomatiát összeállító Grünwald „holttestébe”. (A bűnügyi megfogalmazás sajnos szándékolt: Lackó illetően érdeklődésére szerettem volna felhívni a figyelmet, konkrétan a Lux Péter álnéven 1987-ben megjelentetett *Az utolsó vacsora* című krimire. Utóbbiról csak annyit: szerencsénkre nem követte pályamódosítás.) Pedig ha a kronológia bármit is nyom a latban, feltételezhető, hogy másképp történt: a (szerintem) sikeres grünwaldi pszichobiográfia adhatott ötletet Széchenyi hasonló szempontú vizsgálatához. Széchenyi a munkásság korábbi szakaszában

7 Fenyő 2002: 213.

már amúgy is terítékre került, a pszichológia pedig Lackó egyetemi kurzusaiból ítélve⁸ folyamatosan terítéken volt.

Az időnként megmagyarázhatatlan panaszokkal orvoshoz forduló Grünwald történelmi és politikusi pályafutásának elbeszélését narrátorunk céltudatosan, de nem átlátszóan tereli a konklúzió megsejtésének irányába. Bár saját olvasástörténetem az értékelés szempontjából tökéletesen érdektelen lehet, mégis bevallom, időközben megfeledkeztem a Széchenyi-tanulmányokból már következtethető pszichiátriai vonatkozásokról, így némileg meglepett az életút végül bekövetkező magyarázati sémája. (Hogy esetleg más is meglepődhessen, nem árulom el a diagnózist.) Ugyanis az életrajz Lackó által felvázolt menetéből a főhős élete másként is minősíthető: lehetett hipochonder, exhibicionista, akarategyenge, a felelősség elől menekülő, depressziós stb. Mindezek a minősítések egy pszichológiailag műveletlen olvasó következtetései csupán, mégis felfedik a pszichobiográfia sikerességének egy lehetséges gátját: az olvasó kételkedését az orvosi magyarázatban, különösen, ha a naiv pszichologizálás (a lélektani valószínűségek) szerint ő maga is fel tud mutatni valamilyen magyarázatot. Úgy tűnik tehát, hogy a pszichológiai-pszichiátriai értelmezés nehezen tudja legyűrni a (nem történetileg értve) hiteles, hihető, valószínű, egyszerűen a sikeres történet befolyását.

Ami a kötet egészének értékelését illeti, egyrészt bizvást megítélhető neki az „olvasásra javasolva” minősítés. (Az okokat lásd fent.) Másrészt joggal fájlalhatjuk, hogy a Széchenyi-dolgozatokból nem kerekedhetett teljes pszichobiográfia, és talán már senki sem lesz képes hitelt érdemlően megválaszolni, miért került Széchenyi Döblingbe, és vajon helytálló-e a *mania desperatoria* mint Széchenyi életre szóló betegségének diagnózisa. Annyit mindenesetre megtanulhatunk belőle, hogy milyen messzire juthat szövegelemzésben egy történész a nyelvészet és az irodalomtudomány eszközei nélkül (igencsak messzire); valamint lehet pszichohistóriát művelni úgy is, hogy abban a történettudomány szigorú tekintete se találjon szálkát.

Baráth Katalin

8 Lackó Mihály bibliográfiája. *BUKSZ* 1997. Ősz. 308–311.